

O LIDERU KAO STRATEGU

THE LEADER AS A STRATEGIST

Milen Nikolić¹, Borivoje Prokopović²

Rezime: U radu objašnjavamo razliku između menadžera i lidera, jer autori i praksa često stavljaju znak jednakosti između njih, iako oni verovatno ne moraju da budu isti. Menadžeri se imenuju na svoja radna mesta i njihova veština da utiču na zaposlene zasnovana je na formalnoj vlasti koja je ugrađena u taj položaj. Suprotno tome, lideri se imenuju ili se pojavljuju iz radnih grupa i sposobni su da utiču na druge iz razloga koji su izvan zone formalnog autoriteta.

Ključne reči: Menadžer, lider, poverenje, subvencije, investicije, strategije, socijalni program...

Abstract: This paper explains the difference between managers and leaders, because authors and practice often put equal signs between them and if they probably do not have to be the same. Managers are appointed to their jobs and their ability to influence the employees based on a formal government which was incorporated into that position. Conversely, leaders are appointed or emerge from working groups and able to influence others for the reasons that are beyond zone of formal authority.

Keywords: managers, leader, trust, subsidies, investment strategy, the social program.

UVODNA RAZMIŠLJANJA

O lideru je u stručnoj literaturi i modernoj privrednoj praksi dosta toga već napisano.³ No, nije na odmet razmišljanje o njima i iz ugla onih sa čijeg područja po-tiču. Takvo jedno razmišljanje je pred čitaocima ovog teksta, u kojem će biti reći o:

- Lideru-strategu;⁴
- Privrednim subvencijama;
- Investicionim aktivnostima;
- Strategijama;
- Socijalnim programima;

¹ Mr Milen Ž. Nikolić, Niška poslovna škola-Niš

² Dr Borivoje B. Prokopović, Niška poslovna škola-Niš

³ Liderstvo je bilo predmet interesovanja još od perioda kada su se ljudi počeli okupljati u grupe da bi postigli određene ciljeve. Međutim, proučavanje liderstva nije započeto sve do rane, prve polovine dvadesetog veka. Te prve teorije o liderstvu su usmeravane na lidera (teorije o osobinama) i uzajamno delovanje lidera i članova njegove grupe (teorija o ponašanju - biheviorizam).

Lider je neko ko može da utiču na druge i neko ko ima menadžerski autoritet. - Zašto je liderstvo tako važno? Zato što su lideri ti koji u organizaciji čine da se stvari događaju.

⁴ Liderstvo, kao i motivacija, predmet je organizacionog ponašanja i tema koja je bila sveobuhvatno proučena, a najveći deo tog istraživanja je bio usmeren na pronalaženje odgovora za pitanje: Šta je efektivan lider?

- Mitu o lideru;
- Karakteru naroda i sl.

LIDER – STRATEG

Vrlo često se čuje jadikovka kako je došlo krajnje vreme da „sednu pametni ljudi i da kažu šta je nacionalni interes i strategija za ovo ili za ono.“⁵

Mi u Srbiji dobro pamtimo raznovrsne oskudice: u energiji, u životnim namirnicama (pa čak i u vati i kafi), a ekonomskih i političkih zabluda, predrasuda i mitova uvek je bilo u izobilju. Deo njih nasleđen je iz prošlosti, kada je komandno-partijski model (delimično zamagljen idejom „samoupravljanja“) bio i javno proklamovan, a ne samo faktički primenjivan, a formalno prikrivan (kao danas). Danas se, međutim, starim zabludama pridružuju i novi mitovi. Terminologija o njima je delimično izmenjena, ali suština je ostala ista ili slična.

Pa tako, kada bi se šematski prikazivao ekonomski segment „mentalnog sklopa“ srpskog građanina veliki deo te šeme bio bi usmeren „pogledom u državu“. Nažalost, nije reč o poverenju u državne institucije - sudove i izvršne organe; u koje je stepen poverenja veoma nizak. Reč je o (skoro vekovnom) visokom stepenu uverenja da dinastija, partijski moćnici, ili neki treći autoriteti, koristeći poluge državnog aparata, mogu (ako hoće) da upropaste, ili pak veoma unaprede svaki privredni poduhvat. Dugogodišnje iskustvo govori u prilog tezi da privredni poduhvati više zavise od podrške i dobre volje političkih moćnika, nego od rada i preduzimljivosti. Najveći deo uspeha i neuspeha u privrednom životu pripisuju se državi, a u osnovi svesti naših građana urezan je aksiom: država najbolje zna!

SEGMENT SUBVENCije

Stav da ozbiljne procese i odluke ne treba prepustiti stihiji tržišta, obično nalazi uporište u činjenici da i najrazvijenije zemlje vode aktivnu politiku državnih subvencija i podsticanja pojedinih grana (i klastera). Zaboravlja se, međutim, da se tzv. industrijska politika, u razvijenim zemljama, češće vodi stvaranjem povoljnijih uslova nekim segmentima privrede, a mnogo ređe subvencijama ili direktnim finansiranjem pojedinačnih kompanija. Zaboravlja se, takođe, da vlade najrazvijenijih zemalja lakše mogu da vode politiku subvencija, pošto je nivo BDP-a *per kapito* stanovnika daleko viši nego u Srbiji, pa „ima odakle da se prelije“. Uspešnu politiku subvencionisanja nije lako (pa ni moguće) voditi u zemljama u kojima svi segmenti privrede vabe za subvencijama, a najširi slojevi stanovništva zahtevaju dodatne beneficije i socijalnu pomoć.

Ipak, rasprostranjeno je uverenje da, kada preduzeću ne ide dobro, država mora da pomogne: direktnim ulaganjima ili povoljnim, bespovratnim, kreditima (nije jasno u čemu je razlika!). Ovo, dabome, važi pre svega za državna preduzeća, koja, pre nego što prevale novi teret na leđa poreskih obveznika, gnevno postavljaju pitanje u vidu zahteva: „Neka država kaže da li joj je potrebna proizvodnja toga i toga? Ako joj nije potrebna, toliko i toliko hiljada radnika će na ulicu! Ako joj je potrebna, neka plati!“ Niko da se seti da na ovako postavljeno pitanje neuporedivo tačniji odgovor, čak i od najmudrije državne administracije, daje tržište.

INVESTICIONA AKTIVNOST

Od države se, prečesto, očekuje investiciona aktivnost, i to ne samo u oblasti infrastrukture, već i kad je reč o kapacitetima za proizvodnju roba/usluga. Na predizbornim mitinzima, zajapureni stranački prvaci obećavaju nova radna mesta (u hiljadama i stotinama hiljada), pokretanje novih investicionih ciklusa i povećanje proizvodnje i izvoza. Veoma malo primećujemo obećanja boljih uslova za zamah preduzetništva, a najčešće se najavljuju državne investicije u proizvodne pogone, turističke kapacitete (skijaške žičare) i sl.

S druge strane, prigovara se Narodnoj banci što devizne rezerve ne koristi za investiranje (i

⁵ Zato što su lideri ti koji u organizaciji čine da se stvari događaju. Ukoliko je liderstvo tako važno, prirodno je da se zapitamo: šta je to što stvara razlike između lidera i nelidera? Koji je najpogodniji stil liderstva? Šta biste mogli uraditi da biste postali viđeni kao lider?

zapošljavanje), a vladi što deo prihoda od privatizacije, te druge viškove državnih prihoda ne investira u produktivno zapošljavanje, da bi tako povećala državnu imovinu (koju je privatizacija smanjila.)

Važno je uočiti da u poklicima protiv vlasti, jednako kao i u propagandi vladajućih garnitura, dominira ista ideja: da država treba da bude veoma aktivan učesnik u realizaciji poslovnih poduhvata, pošto ona (kao čuvar javnog interesa) najbolje zna šta treba da se radi i kako treba da se posluje. Jedina je razlika u tome što vladajuća garnitura (po mišljenju opozicije) ne ume da obavlja taj posao kako treba. Vlast, dabome, misli obrnuto. Kada bi stav da „država zna najbolje“ bio tačan, da li bi ikada propali, ili posrnuli, baš svi do jednog, centralno-planski sistemi?

OD NACIONALNOG INTERESA DO STRATEGIJE

Na zabludu da „država najbolje zna“ snažno se oslanja mit o strategiji privrednog razvoja, koji pretpostavlja da istu kreiraju, formulišu i sprovode državni organi (rukovođeni političkim liderima). Često se čuje setna jadikovka kako je došlo krajnje vreme da „sednu pametni ljudi i kažu šta je nacionalni interes i strategija za ovo ili za ono“. U većini slučajeva podrazumeva se kako su ti pametni ljudi politički lideri, bilo iz vlasti ili iz opozicije.

Slično je i sa predrasudama o strategiji razvoja, kojoj je period socijalističke izgradnje dao posebnu aromu. Profesija ekonomista-planera uveliko je nadživela centralno-plansku privredu. Filozofija i terminologija kratkoročnih ili dugoročnih strategija razvoja, uz neizbežno definisanje prioriteta, zadržana je i danas u brojnim ministarstvima, agencijama i institutima.

Osnovna nevolja sa prioritetima je u tome što je analitičarima teško da neku (bilo koju) granu, preduzeće ili projekt isključe iz prioriteta. To naročito važi ako formulisana Strategija izlazi na javnu raspravu, u kojoj će, izvesno, borba za mesto u prioriteta grupi završiti time da će sve biti prioritetno... ili će se, u nešto boljem slučaju, formirati skup od preterano velikog broja prioriteta.

HAJBOLJI SOCIJALNI PROGRAM

Veoma čvrsto uporište ima i uverenje da „nema boljeg socijalnog programa od ulaganja u proizvodnju i zaposlenost“. Socijalni program se zato, u prošlosti, najčešće sprovodio kroz preduzeća i u preduzećima izrazom: „Ljudima treba omogućiti da rade i zarade, ne treba im milostinja!“ Kada bi se neko usudio da kaže: Pa neka rade... ispostavilo bi se da je za nastavak rada preduzeća potrebna „sitnica“ od par stotina hiljada (ili koji milion) evra za investicije. Neka preduzeća i danas dobijaju subvencije („dok ne stanu na noge“), često se radi o firmama čiji je ekonomski opstanak u suštini sporan, jer njihovi problemi nisu finansijske, nego sasvim druge prirode (tržište, tehnologija, organizacija, upravljanje, kadrovi ...) pa finansijske tranše države (koje bi, da nisu oduzete od poreskih obveznika, dale verovatno bolje rezultate) ustvari samo odlažu konačni kolaps.⁶

MIT O LIDERU

Da li bi svi menadžeri trebalo da budu lideri? Nasuprot tome, da li bi svi lideri trebalo da budu menadžeri? Pošto niko još nije dokazao da je sposobnost liderstva nedostatak za bavljenje menadžerskim poslovima, verujemo da bi svi menadžeri bili idealni lideri. Međutim, ne poseduju veštinu ili sposobnost efektivnih menadžera i prema tome, ne mogu svi lideri da budu menadžeri. Činjenica da pojedinac može da utiče na druge ne znači da može da planira, organizuje ili kontroliše.

Prikaz naše istorije nekima liči na galeriju portreta: Dušan Silni, Nejaki Uroš, odlučni Karadorđe, prepredeni Miloš, civilizovani Mihailo, lakomisleni Aleksandar... I danas mnogi (najčešće pred ogledalom) sanjaju o „pravom lideru“: „Zemlji je potrebna 'čvrsta ruka'! Poreban nam je prosvećeni apsolutizam!“ Mnogi danas zaboravljaju da ne postoji društveni izbor između „prosvećenosti“ i „neprosvećenosti“. Takvo stanje se, srećom menja, ali je, najvećim delom - istorijski

⁶ U industrijski razvijenim zemljama poaje mnoge stvari o kojima se, jednostavno, više ne priča. Samo se radi! Tako je i marketing već dostigao nivo dogmi u nekim doskora nesvrstanim i nerazvijenim zemljama. Primera radi, Kina ima oko 68.000 agencija sa budžetima koji su nadmašili ulaganje japanske privrede. Arapske i mnoge afričke zemlje sve su uspešnije a južnoameričke ne treba posebno isticati, jer je, recimo Brazil zemlja koja godinama fascinira svet svojim kreativnim stvaralaštvom i uspesima na Kanskom festivalu.

određeno, nezavisno od volje biračkog tela, pa čak i od volje „naprednijih“ masa. S druge strane, pokazalo se da, ma koliko da glasanje može biti manipulirano, postoji mogućnost izbora između apsolutizma i demokratije. Prilika je da bi kod nas, u slučaju opredeljenja za apsolutizam, to morao biti neprosvećeni apsolutizam.

Iako poneki ekonomski „prosvetitelji“ ukazuju na činjenicu da su zemlje koje su najuspešnije primeri tranzicije prošle kroz periode surovih diktatura (Čile, Grčka, Argentina, Portugal...). Uveren sam da bi većina analitičara ipak više volela da nas ta čaša mimoide, čak i po cenu da pristup evroatlanskim integracijama bude nešto sporiji. Ali ne treba zanemariti činjenicu da mnogi imaju u vidu i ovu moguću „prečicu“, prosto zato što je nasleđeni mit o „snažnom vođi“ čvrsto ugrađen u „mentalni sklop“ našeg čoveka.

BUNTOVNI DUH

U udžbenicima naših autora (nezavisno režima u kome su pisani) svi smo čitali o buntovnom duhu ljudi sa ovog prostora i opštoj spremnosti da se bore protiv ugnjetavanja, zuluma i nepravde. Ne bi bilo korektno tvrditi da je ova ocena bez osnove, ali se i ona mora gledati iz nekoliko uglova, imajući u vidu ne samo istorijske činjenice (tursko ropstvo, Karađorđev i Milošev despotizam, diktatura kralja Aleksandra Karađorđevića, diktatura proletarijata, period vladavine S. Miloševića...), nego i iskustva prve dekade XXI veka. Mnoge najavljene „vruće jeseni“ i „uzavrela proleća“ rasplinjivali su se u „plišanim“ estradama, ili protestnim šetnjama, uz pištaljke i lupanje u tiganje, zbog neobjektivnog izveštavanja sa TV-a. Režimi su padali najčešće pod pritiskom sankcija i udarcima iz inostranstva, pa možda deluju komično ogorčene izjave razočaranih učesnika tih događanja: „Zar sam ja zbog ovoga danima šetao?!“

Čini nam se, izgleda, da smo ušli u „mirnije vode“, bar kada je reč o socijalnim tenzijama (radujem se zbog toga - i ne očekujem arapski scenario). Naravno, kao i ostali, osećam strah od daljih aktivnosti međunarodne zajednice u nameri (od koje će teško odustati) da se i na ovim prostorima formira strpljiva i pomirljiva „čutljiva većina“, koja će sve svoje socijalne frustracije iscrpljivati na stadionima, roštiljdi, EXIT-y, ili u Guči.

ZAKLJUČNA RAZMIŠLJANJA

Često se u ekonomskoj literaturi i modernoj privrednoj praksi ne pravi razlika između lidera-liderstva i menadžera-menadžerstva, pa je to bio razlog da se autori late posla oko njihovog mogućeg razjašnjenja i pojašnjenja.

U radu se jasno stavlja akcenat na položaj menadžera u organizaciji, uz napome-nuda je on detrimisan njegovim statusom i ovlašćenjima da svoje veštine koristi zahvaljujući formalnoj vlasti. Nasuprot tome, lideri se pojavljuju iz radnih sredina i grupa i sposobni su da utiču na druge mimo formalnog autoriteta.

LITERATURA

1. Kukoleča Stevan; Organizaciono poslovni leksikon, Zavod za ekonomske ekspertize, Beograd, 1990.
2. Grupa autora; Ekonomska poslovna enciklopedija, Fakultet organizacionih nauka, Beograd, 1994.
3. Grupa autora; Leksikon menadžmenta, Agencija Matić, Beograd, 2006.
4. Weirich Heinc and Koontz, Harold; Management, Mate, Zagreb, 1994.
5. Prokopović B. Bratislav; Osnovi marketinga (7. Izdanje), Proinkom, Beograd, 2005.
6. Sajfert Zvonko; Preduzetništvo, Tehnički fakultet „Mihajlo Pupin“, Zrenjanin, 2003.